

L'eclesiologia del professor Josep M. Rovira Belloso: una eclesiologia conciliar de l'Església «en sortida»

Salvador Pié i Ninot

Doctor en teologia

SI ALGUNA QUALIFICACIÓ ES POT FER de l'eclesiologia del professor Rovira Belloso és la d'una eclesiologia conciliar plenament arrelada en el Vaticà II que apunta a una Església que el papa Francesc ha qualificat com «en sortida». En efecte, encara que no hagi estat professor d'eclesiologia, el seu tarannà eclesial i la seva vivència de la vida eclesial han estat una referència permanent i fortament estimada. No es pot negar que la sintonia de la seva eclesiologia conciliar teòrica i pràctica amb la proposta d'una Església «en sortida» del Papa Francesc li donen sentit ple!

Aquestes ratlles volen posar en relleu l'eclesiologia del professor Rovira Belloso, que es pot destriar en la seva producció teològica.¹ En aquest context hem escollit les dues obres més significatives al nostre parer que clarament aposten per una comprensió i desenvolupament de l'eclesiologia pròpia del Concili Vaticà II. La primera és un notabilíssim estudi de 1977 —malauradament poc conegut— que resulta paradigmàtic per a la comprensió que Rovira Belloso té de l'Església, titulat: «*Sociedad perfecta*» y «*sacramentum salutis*»: dos conceptos eclesiológicos,

1. Cf. la nostra presentació del prof. Rovira Belloso a J. RIUS-CAMPS/S. PIÉ I NINOT (eds.), *La humanitat a la recerca de Déu. Miscel·lània en homenatge al prof. Dr. J. M. Rovira Belloso*: «Revista Catalana de Teologia», XXV (2000), 1-588. 3-6 (*El prof. Dr. Josep M. Rovira Belloso*).

dos imágenes de Iglesia» en un volum col·lectiu sobre l'Església i la societat a Espanya del 1939 al 1975.² La segona obra, de vint anys després, és la monografia *Vaticano II: un concilio para el tercer milenio* on presenta, en el context inicial de discussió sobre la recepció del Concili, una brillant relectura objectiva i essencial dels documents conciliars.³

No es pot negar que també trobem elements d'eclesiologia en altres estudis seus. El primer de tots, i segurament el més reconegut i que ha merescut l'honor d'estar en la bibliografia oficial de la Universitat Gregoriana de Roma, és la monografia sobre *Trento. Una interpretación teológica* del 1979, que en la seva presentació el P. J. Alfaro SJ, director de la seva tesi doctoral, defineix així: «fidelidad a la fe eclesial, expresada en el dogma, y búsqueda exigente de su interpretación en el pensamiento y en el lenguaje de nuestro tiempo, he aquí los dos rasgos dominantes de este nueva obra de J. M. Rovira».⁴

D'aquesta monografia, a més, se'n poden subratllar els afinats principis per a la interpretació del Dogma, així com l'original aportació en la qüestió sobre la relació entre l'Escriptura i la Tradició a partir del «principi de la Tradició»⁵ suggerit ja pel cardenal Cervino a Trento per superar la temptació de reduir la Tradició a un catàleg de tradicions i, alhora, els atents estudis monogràfics sobre el pecat original, la justificació per la fe i, de forma molt precisa, l'Eucaristia, complementada posteriorment amb la Penitència.⁶

2. Dins d'*Iglesia y sociedad en España 1939/1975*, Editorial Popular, Madrid 1977, ps. 315-352, que comparteix amb estudis de companys barcelonins com C. Martí, J. M. Totosaus i J. Bigordà, a més de F. Urbina, A. Duato i R. Belda.

3. *Vaticano II: un concilio para el tercer milenio*, BAC, Madrid 1997, 157 ps. on reprèn i amplia el seu estudi previ: *Significación histórica del Vaticano II*, dins de C. FLORISTÁN/J.-J. TAMAYO (eds.), *El Vaticano II, veinte años después*, Cristiandad, Madrid 1985, ps. 17-46, sintetitzat a S. PIÉ, J. PIQUER, J. M. ROVIRA, P. TENA, *La imposible restauración. El Vaticano II a l'hora del balanç: el Sínodo de 1985*, PAM, Montserrat 1986, 186-194 (*El Concili, Carta Magna per a l'Església del futur*).

4. *Trento. Una interpretación teológica*. Herder, Barcelona 1979, ps. 7-8.8.

5. En ella ens hem inspirat a la nostra recent *Teología Fundamental*, BAC, Madrid 2016, ps. 180-183.

6. *El sacrament de la Penitència en el Concili de Trento*: «Revista Catalana de Teologia», XV (1990), ps. 67-137.

Una altra obra rellevant escrita en cloure la seva etapa de catequètic i iniciar la de professor emèrit, és la *Introducció a la teologia* del 1996, vertader testimoni de la seva saviesa teològica on desenvolupa en clau totalment eclesiològica el concepte de Tradició vist de forma més viva i entesa com la identitat de l'Església apostòlica amb l'Església actual, identitat segellada per la presència del Senyor que dona l'Esperit. Alhora, això comporta un concepte no fonamentalista d'Es-criptura, la qual es torna lluminosa quan la considerem inscrita en el marc viu de la Tradició de l'Església, per a la qual és «norma normans».⁷

Una altra obra rellevant que cal mencionar en aquesta recerca eclesiològica és la dedicada als sagraments, *Símbols de l'Esperit* del 2001. Aquí Rovira Bellosó se'ns mostra en una de les reflexions més pertinents de la seva teologia centrada en la teologia simbòlica que pressuposen els sagraments. En aquest marc, la seva contribució a l'eclesiologia emergeix com el que anomena principi catòlic de la sacramentologia, que és: «Déu en la visibilitat humana, ja que la sacramentalitat cristiana suposa una expressió o mediació visible d'una gràcia invisible» i alhora la comprensió que «el ritu és la perspectiva eclesial del símbol». És obvi que per a la visió eclesiològica és significatiu el capítol específic sobre «Els sagraments en l'Església», on precisa el seu lligam eclesiològic i per això en aquest marc de comprensió «la teologia actual pot interpretar el cànon del concili de Trento —«els sagraments són instituïts per Jesucrist, Senyor» (DH 1601)— en el sentit que els sagraments —en continuïtat amb les paraules i els fets de Jesús i per iniciativa del Senyor glorificat— han brotat en el si de la comunitat dels Apòstols, il·luminada i regida per l'Esperit del Senyor».⁸

7. *Introducció a la teologia*, BAC, Manuales de Teología *Sapientia Fidei*, núm. 14, Madrid 1996, ps. 248s.

8. *Símbols de l'Esperit*, Editorial Cruïlla, Barcelona 2001, ps. 113.146.153-180 (*Els Sagraments en l'Església*).156.

El concepte d'Església: del Vaticà I al Vaticà II

Comencem per la detallada i atenta monografia sobre aquest tema que presenta com a conceptes operatius el de «societat perfecta» per al Vaticà I i el de «sagrament de la salvació» per al Vaticà II. Heus ací els punts més significatius de cadascun d'aquests conceptes segons Rovira Bellosó:

A. «Societat perfecta»:⁹ és un concepte que prové de teòlegs canonistes, àmpliament desenvolupat per sant Robert Bellarmino quan precisa que l'Església és «tan visible i tangible com la comunitat del poble romà, del Regne de França o de la República de Venècia». Tal qualificació fou presentada pel Papa Benet XV per a fonamentar la instauració del *Codi del Dret Canònic* l'any 1917, fou usada en els Concordats com l'espanyol del 1953 i divulgada pels grans tractats acadèmics eclesiològics previs al Concili Vaticà II (cf., en el món alemany, el divulgadíssim L. Lercher; i a la Universitat Gregoriana de Roma, T. Zapelena).

Tal comprensió comportava primàriament accentuar l'Església com una institució jurídica, més que com una comunitat de fe, així com una forta distinció entre governants i súbdits. Alhora, concebre la finalitat d'aquesta societat perfecta amb un fi amplíssim com és la salvació de les ànimes i la glòria de Déu i no amb la discreció del Vaticà II, que descriu l'Església com «sagrament, signe e instrument de Crist» (LG 1), comportava un ample espectre de mitjans per a dur-ho a terme reconeguts com a «drets de l'Església» que per això s'equiparava a un Estat i que, a més, a casa nostra forjà el conegut com a nacional-catolicisme. En definitiva, amb aquestes precisions, Rovira Bellosó posa justament en relleu que el concepte de societat no comprèn

9. Rovira Bellosó presenta en dos moments l'anàlisi del concepte de «societat perfecta» a *Iglesia y sociedad en España 1939/1975*, ps. 318-325 i a ps. 346-348; en aquest segon moment té present el Decret *De Ecclesia* (DEC) del Vaticà I, que encara que no, fou promulgat, fou debatut; cf. el seu text a J. COLLANTES, *La cara oculta del Vaticano I*, BAC, Madrid 1970, ps. 221-244; tot i amb tot, anotem que Rovira Bellosó justament és molt més crític que l'estudi de Collantes; cf. per aquesta qüestió l'ajustat balanç de P. GRANFIELD, *Auge y declive de la societas perfecta: «Concilium»*, 177 (1982), ps. 10-19.

Rovira Beloso posa en relleu que el concepte de societat no comprèn de manera directa i formal allò que és específic de l'Església, és a dir, que Crist, per mitjà del seu Esperit, és el principi de vida de l'Església tal com expressarà la concepció de l'Església com a sagrament.

de manera directa i formal allò que és específic de l'Església, és a dir, que Crist, per mitjà del seu Esperit, és el principi de vida de l'Església tal com expressarà de forma excel·lent la concepció de l'Església com a sagrament.¹⁰

B. «L'Església com a sagrament»:¹¹ Rovira Beloso anota amb finor que des de LG 1 s'adverteix que el Vaticà II vol considerar l'Església des de l'òptica del misteri, és a dir, sagrament, i no des de l'òptica de la «societat perfecta». En efecte, a LG 1 es llegeix: «L'Església en Crist és com un sagrament, o signe e instrument de la íntima unió amb Déu i de la unitat de tot el gènere humà». Noti's la qualificació primera «en Crist» que significa que tot el que es dirà és possible pel fet de subsistir en Crist. Ell és el seu nucli constitutiu més íntim i l'element invisible de tensió vers el futur i vers la transcendència del *sacramentum Ecclesiae*, seguint la brillant formulació del seu director de tesi, J. Alfaro.¹² No es pot negar aquí la decisiva rellevància que té aquest professor en la reflexió de Rovira Beloso sobre el contingut cristològic de l'Església sagrament, influència que troba el seu paral·lelisme en tres monografies clàssiques sobre l'Església-sagrament que el citen a bastament, com L.

10. Cf. les nostres reflexions sobre «La eclesiologia societaria», dins de la nostra, *Eclesiologia. La sacramentalidad de la comunidad cristiana*, Sigueme, Salamanca, 2006,³2015, ps. 551-564, on s'inclou bibliografia sobre Robert de Bellarmino i els seus seguidors fins al Vaticà II.

11. Rovira presenta l'anàlisi d'aquest concepte en dos moments dins *Iglesia y sociedad en España 1939/1975*, ps. 325-333 i 340-346.

12. *Cristo, sacramento de Dios Padre; La Iglesia, sacramento de Cristo glorificado*, «Gregorianum», 58 (1967), ps. 5-28.

Boff (1972), J.-M. Pasquier (1974) i W. Beinert (1980).¹³

Per altra banda, Rovira Bellosó precisa que les paraules «signe» i «instrument» expliquen les dues facetes que la teologia des del segle XII al XIX ha vist en el *sacramentum*: la significació i l'eficiència. Per tant, dir que l'Església és «signe» vol dir que en la seva visibilitat té un valor significant i així senyala i significa la comunió de tots els homes amb Crist, que és fonament, nucli i terme invisible de l'ésser visible de l'Església. I aquesta composició de visible-invisible és la que fa que l'Església sigui qualificada «com un (*tanquam*) sacrament» (LG 1), ja que aquí es pren *sacramentum* en el sentit agustinianà de «forma visible de la gràcia invisible». Alhora, dir que l'Església és «instrument» indica que en la seva visibilitat dinàmica és causa eficient instrumental de la comunió de tots els homes amb Déu i de la unitat de tot el gènere humà.

El resultat de tot plegat el sintetitza així Rovira Bellosó: la teologia conciliar del sacrament recull per una banda la noció clàssica i patristica de sacrament com a signe visible, i alhora, per altra banda, repren la seva noció tomista i neoescolàstica de l'eficiència sacramental, posant així en relleu que el dinamisme de l'Església és misteri i no és pura visibilitat, diversament que la República de Venècia, segons la comparació de Robert Bellarmino. D'aquesta forma, doncs, es vol dir que l'Església abasta una visibilitat que alhora «amaga» i «revela» la invisibilitat de Crist i del seu Esperit. Per això, observarà Rovira Bellosó que LG 1 conté prou forma i prou elements doctrinals per a crear una vertadera alternativa al concepte operatiu de «societat perfecta».

Per tant, reafirma Rovira Bellosó, la doctrina catòlica continua considerant molt l'element visible de l'Església. Però en la doctrina

13. Cf. L. BOFF, *Die Kirche als Sakrament im Horizont der Welterfahrung*, Bonifatius, Paderborn, 1972, ps. 358. 359. 361; J.-M. PASQUIER, *L'Église comme sacrement. Le développement de l'idée sacramentelle de l'Église à Vatican II* (text original de 1974), Ed. Saint-Paul, Fribourg 2008, ps. 219. 225. 228. 229. 235. 250. 296; W. BEINERT, *Die Sakramentalität der Kirche im theologischen Gespräch: «Theologische Berichte»*, 9 (1980) ps. 13-66. 54. 66; cf. la nostra síntesi acadèmica dins «Eclesiologia», 175-210 (*La sacramentalidad como principio hermenéutico de la eclesiología*).

La doctrina catòlica continua considerant molt l'element visible de l'Església. Però en la doctrina com a «sagrament» no es queda en ell, ja que allò que és visible és mostra d'allò que és més interior: Crist donador de l'Esperit.

com a «sagrament» no es queda en ell, ja que allò que és visible és mostra d'allò que és més interior: Crist donador de l'Esperit. Per això el Vaticà II precisa a LG 8 que l'Església de Jesucrist «subsisteix» en l'Església catòlica, indicant d'aquesta forma que l'àmbit del do de Déu no es circumscriu als límits visibles de l'Església catòlica romana, sinó que els sobrepassa, ja que «fora de la seva realitat visible hi ha d'elements de veritat i de santificació» (LG 8).¹⁴

En canvi, en la doctrina de la «societat perfecta» s'intenta fer veure allò visible com a quelcom gloriós, que ja poseeix la veritat i no tant com «signe i instrument» —que això vol dir «sagrament»— del Regne de Déu anunciat i testimoniats per Jesucrist, tal com es diu a LG 5 quan articula —però no identifica— l'Església amb el Regne de Déu en afirmar que «l'Església és inici i gèrmel del Regne aquí a la terra».

En aquest context, Rovira Beloso precisarà l'avantatge del concepte de «sagrament», ja que posa una distància entre el signe i el seu contingut significat per ell, i entre aquest contingut i la seva realització definitiva en el Regne escatològic. Per això, el signe com a tal es refereix no solament al seu contingut que anticipa la salvació definitiva, sinó també a allò que és anticipat imperfectament en ell. D'aquí que per al Vaticà II el concepte bàsic de l'Església és el de «Sagrament de la salvació», entenent la salvació com «la unitat fraternal de tots els homes en comunió amb Déu» (cf. LG 1). No sense raó, Rovira Beloso conclourà la seva monografia afirmant amb finor que el gir realitzat (de «societat perfecta» del Vaticà I a «sagrament» del Vaticà II)

14. Cf. la nostra síntesi a *Eclesiologia y Ecumenismo*, dins V. VIDE/J. R. VILLAR (eds.), *El Concilio Vaticano II. Una perspectiva teològica*, San Pablo, Madrid, 2013, ps. 215-238. 229-233 («El *subsistit in*»).

Rovira conclourà que el gir realitzat (de «societat perfecta» del Vaticà I a «sagrament» del Vaticà II) —tot i restant molt catòlic, és a dir, centrat en la visibilitat, però ara transcendida per la gràcia— ha estat un gir copernicà.

—tot i restant molt catòlic, és a dir, centrat en la visibilitat, però ara transcendida per la gràcia— ha estat un gir copernicà.

Estem doncs, davant d'una comprensió de l'Església sagrament que reflecteix el que podríem qualificar com una «ontologia relacional», ja que articula teològicament amb força les seves dues dimensions —la visible i la invisible—, per no caure ni en un espiritualisme fonamentalista, que intentaria estar en contacte de forma immediata amb Déu, ni en un materialisme jurídicista, que prioritzaria l'organització externa. D'aquí que la sacramentalitat de l'Església que proposa Rovira Belloso ajudi a entendre millor la realitat profundament «mediadora» —relacional i ontològica— del seu ésser «signe sagrat» històric i misteriós alhora.¹⁵

El Concili Vaticà II: un concili per al tercer mil·lenni

A partir dels tres estudis sobre el Concili Vaticà II, Rovira Belloso marca la seva comprensió com a «Concili pel tercer mil·lenni», junt amb les expressions de «llibre de ruta» i de «Carta Magna per l'Església del futur», aquesta última extreta de Document final del Sínode de Bisbes del 1985.¹⁶ Aquests tres escrits que es troben reunits i ampliat

15. Cf. la nostra reflexió en aquest sentit, a la nostra *Eclesiologia*, 191s.

16. *Un concili per tercer mil·lenni* és el títol del seu darrer llibre (1997) sobre aquest tema; l'expressió «Llibre de ruta» apareix a l'estudi anterior (1985), dins *El Vaticano II. Veinte años después*, p. 45, i l'expressió «Carta Magna per a l'Església del futur» serveix de títol a la col·laboració de Rovira dins, S. PIÉ, J. PIQUER, J. M. ROVIRA, P. TENA, *La imposible restauració. El Vaticà II a l'hora del balanç: el Sínode de 1985*, PAM, Montserrat 1986, ps. 186-194.186.

en el darrer publicat l'any 1997, tenen com a punt de referència la qüestió de la recepció del Vaticà II amb el Sínode de Bisbes del 1985 i amb els inicis del tercer mil·lenni. El seu context pot deduir-se encara més quan el seu primer escrit posterior a aquest Sínode està publicat en un llibre titulat precisament *La impossible restauració*, títol que manifesta ja clarament l'ambient en què es vivia en aquell moment i el desig fervent de Rovira Beloso i dels tres altres col·laboradors d'aquest llibre (S. Pié, J. Piquer, P. Tena), que la «restauració» no era possible!¹⁷

En aquest context, Rovira Beloso teixeix tot un treball minuciós d'anàlisi del Vaticà II que desplega en els seus tres textos apareguts succesivament i que en el darrer pren forma de llibre més complet i articulat. La seva orientació està ben marcada en la seva introducció on afirma: «Aquest llibre vol ésser una resposta rotunda davant les posicions de negació i d'erosió i oblit. Intenta ésser, a més, una anàlisi objectiva dels punts significatius del Vaticà II que influeixen en l'Església d'avui i que, sense cap mena de dubte, marcaran el seu futur immediat. Per això el present escrit tornarà a rellegir els documents del Vaticà II, d'una forma que vol ésser *objectiva i essencial*».

Rovira Beloso comença presentant la periodització de la recepció conciliar en tres etapes: la inicial (1965-1970), marcada pels primers comentaris del Concili; la segona (1970-1985), marcada pel Sínode dels Bisbes sobre el Vaticà II, i la tercera (a partir del 1985), indicada per les nocions de comunió, sinodalitat i col·legialitat. Alhora també afirma que es tracta d'un concili de «transició», marcat —notem-ho bé— per diferenciar-se dels lefebvrians i tradicionalistes.¹⁸

Cal recordar aquí que la qualificació del Vaticà II com a concili «de transició» ha suscitat polèmica. De fet, fou per primer cop G.

17. Sobre aquell moment i el seu context, cf. la completa monografia, dirigida per N. Tanner SJ de la PUG, de F. S. VENUTO, *La recezione sul Concilio Vaticano II nel dibattito storiografico dal 1965 al 1985. Riforma o discontinuità?*, Ed Effatà, Torino 2011.

18. Cf. la síntesi recent de M. FAGGIOLI, *Vatican II. The Battle for Meaning*, Paulist Press, N.Y., 2012, ps. 24-35 (*The Traditionalists and the Lefebvrian Schism*); Faggioli és autor d'uns molt notables butlletins bibliogràfics sobre el Vaticà II a *Cristianesimo nella Storia*, dels anys 2002 al 2010.

Pastoral no vol dir centrar-se només en la pràctica de l'estar de l'Església en el món, sinó també recordar la doctrina que recolza l'estar de l'Església en el món i que il·lumina els creients mostrant-los el fonament veritatíu-pràxic sobre el qual descansa la fe.

Alberigo el que la presentà com a subtítol del cinquè volum de la seva prestigiosa història del Vaticà II amb aquesta formulació: «la transició vers una nova era».¹⁹ Desgraciadament tal qualificació donà certes ales als deixebles de Lefebvre, que trobaren així una nova justificació per desprestigiar el Vaticà II, i per això es va tendir a associar tal qualificació a la perspectiva de la «discontinuitat» amb la Tradició,²⁰ d'acord amb una perspectiva que no és la de Rovira Bellosó.

La configuració com a concili *pastoral* serà la gran qualificació que Rovira Bellosó dóna al Vaticà II. *Pastoral*, però, no vol dir centrar-se només en la pràctica de l'estar de l'Església en el món, sinó també recordar la doctrina teològica que, per una banda, recolza l'estar de l'Església en el món i, per altra banda, il·lumina els creients mostrant-los el fonament veritatíu-pràxic sobre el qual descansa la fe. I aquest mínim doctrinal també pertany a la *pastoral*, ja que sense ell la fe corre el risc de convertir-se en irracional o sectària.

Després d'aquesta introducció, Rovira presenta detalladament la «lletra» del Concili; analitza particularment les quatre Constitucions Conciliars: LG, DV, SC i GS, i hi adjunta uns apunts sobre la resta de Documents conciliars. A partir d'aquest important bagatge, entra en

19. *Historia del Concilio Vaticano II*, volum V, Sígueme, Salamanca 2008, ps. 509-569. 544; també la seva *Breve historia del Concilio Vaticano II*, Sígueme, Salamanca 2005, p. 183.

20. Cf. el clàssic Y.-M. CONGAR, *Mons. Lefebvre, ¿adaltid de «la Tradición»? «Concilium»*, 139 (1978), ps. 609-617 i els nostres estudis, *Ecclesia semper reformanda. La recepción del Vaticano II: balance y perspectivas*: «Revista Catalana de Teologia», 37 (2012), ps. 281-302 i *La recepció del Concili Vaticà II: entre la reforma i la restauració*, dins P. LLUIS FONT (coord.), *El Concili Vaticà II, 50 anys després*, Cruilla, Barcelona 2012, ps. 189-203.

Els sacraments transcendents i fràgils porten el segell del temps que passa, però deixen passar a través d'ells l'eternitat del Déu vivent en el Crist gloriós.

el capítol tercer amb una perspectiva central manifesta cap als que ell considera «els eixos vertebradors del Concili», precedits d'una presentació del Sínode del 1985, i que són els següents:

A. «Paraula de Déu i sacraments»

Rovira Belloso es mostra aquí molt suggerent en articular aquest apartat així:

1) *Reformisme des de la Jerarquia*: el Concili ha fet que la Paraula de Déu traspassi l'Església i l'il·luminí, i alhora ha situat els sacraments al seu propi lloc: entre l'eternitat i el temps; entre el nivell invisible i diví de l'escatologia, i el visible i corporal de l'antropologia i de la història.

2) *De l'escatologia a la història*: de nou text rellevant de Rovira Belloso on apareixen aquestes significatives afirmacions: a) l'acció simbòlica que es realitza en la litúrgia no és una pura acció pedagògica de paraules i accions buides, sinó una acció que té Crist vivent com a subjecte principal (SC 7: «quan algú bateja és Crist que bateja»); b) el Regne anticipant-se en la història (escatologia i sacramentalitat): els sacraments transcendents i fràgils porten el segell del temps que passa, però deixen passar a través d'ells l'eternitat del Déu vivent en el Crist gloriós. L'equilibri entre temps i eternitat és correlatiu a l'equilibri entre corporal i espiritual: entre la visibilitat simbòlica del sacrament (*sacramentum tantum*) i la gràcia invisible (*res sacramenti*).

B. «Comunió, sinodalitat i col·legialitat»

Apartat llarg i vertebrat en quatre punts:

La sinodalitat articula la comunió amb la col·legialitat, s'assembla a corresponsabilitat i suposa que els membres del Poble de Déu caminen junts.

1) «¿Què és la comunió?»: Rovira la defineix de forma suggerent així: «és la unió comuna intel·lectual i afectiva, que afecta l'ésser i l'actuar dels qui se senten atrets per una finalitat comuna com és gaudir dels béns divins i humans objecte de la promesa de Déu».

2) «*L'arrel sacramental de la comunió segons el Sínode 1985*»: Rovira Belloso defineix bellament la *koinonia* com a coextensiva a qualsevol àmbit on hi ha caritat. Per això té tres nivells: la comunió intra-trinitària; la comunió eclesial i la comunió vivent —vertical i horitzontal— de cada cristià.

3) «*La sinodalitat*»: articula la comunió amb la col·legialitat, s'assembla a corresponsabilitat i suposa que els membres del Poble de Déu caminen junts.²¹ De fet, l'ànima de la sinodalitat consisteix, comenta justament Rovira, en la confiança de tots els membres de l'Església en què és possible debatre amb pau i honestedat cadascun dels temes candents propis de la missió eclesial, gràcies a la llum de l'Esperit.

4) «*Relectura del Vaticà II sobre la col·legialitat episcopals*»: aquí Rovira desplega una ampla reflexió a partir de les dues mentalitats que representen LG —la col·legialitat— i la Nota explicativa prèvia del cap. III —la importància de la subordinació al Papa—. D'aquí sorgeixen uns apunts sobre la missió com a essencial per entendre l'episcopat, així com la seva articulació correcta amb el primat. Com a conclusió, Rovira s'atreuix amb un tema delicat a afirmar justament que «l'Església no és una democràcia, però sí una col·legialitat estructurada, que s'exerceix sinodalment» i en aquest marc suggereix de forma molt pràctica sis punts operatius per a la disposició col·legial així: iniciativa, projecte, diàleg, receptivitat i disponibilitat,

21. En aquest punt recull diverses reflexions del nostre *La sinodalitat eclesial*, FTC, Barcelona 1993.

confiança total en la Paraula i en la guia de l'Esperit de la Veritat i encaix amb la Tradició.

C. «Les Esglésies locals i l'Església universal»

Es pot resumir el pensament de Rovira Beloso en aquest punt tot recollint el brillant paràgraf conclusiu del seu comentari:

«L'universal (catòlic) es dona de forma concreta, ja que "L'Església de Crist està verdaderament present en totes les legítimes reunions locals de fidels" (LG 26). Tot això amb la condició que aquestes comunitats eclesials que es formen en l'interior de cada Església local tinguin tots els elements de "la catòlica", tal com assenyala la mateixa LG 26 així: la taula de la Paraula de Déu, amb la proclamació de l'Evangeli, que inclou ja la reunió de l'oració; la taula o l'altar de l'Eucaristia, que reuneix els dispersos per a la Cena del Senyor, que suposa implícitament els altres sagraments, en especial el Baptisme; la comunió amb el propi Bisbe i tots els germans, especialment amb els més necessitats».

D. «El futur del Concili»

Dins d'aquest capítol final, Rovira Beloso tracta d'aquells temes que posseeixen una qualitat específica com és la d'haver iniciat la transició postconciliar sense haver-la acabat, ni en el text conciliar ni l'immediat postconcili. Els temes afrontats són: l'ecumenisme, el diàleg interreligiós, la remodelació del ministeri petrí, la col·legialitat estructurada, la missió, els laics, els pobres i conclusions. Entre tots ells, sobresurt com a reflexió més estructurada la referida a la remodelació del ministeri petrí en una Església de comunió on Rovira aporta «una humil suggerència o hipòtesi de treball, que busca en el principi de *subsidiaritat* una font per a la determinació de les circumstàncies i condicions de l'exercici de jurisdicció que *sempre* el Papa posseeix». Alhora també s'alinea amb la lluminosa perspectiva de G. Colombo sobre el primat en clau de «col·legialitat estructurada».²² Sobre aquest punt

22. El text de G. Colombo que cita és *Tesi per la revisione dell'esercizio del ministero petrino: «Teologia»*, 21 (1996) ps. 322-339.

hem recollit aquest plantejament dins d'un marc més general d'estudi del primat de la jurisdicció, tot i que més que parlar de subsidiarietat preferim parlar de «la jurisdicció del Papa com a dimensió segona —que no vol dir secundària, és a dir, com a condició de possibilitat respecte la potestat sacramental primària que és la constitutiva (per això les ordenacions de les esglésies ortodoxes són considerades vàlides!)».²³

E. «Conclusions»

Tres són els punts conclusions que visibilitzen l'eclesiologia de Rovira Beloso:

1. *Un concili tradicional i renovador*: el Vaticà II és tradicional i renovador alhora, no rupturista sinó re-volucionari en el sentit d'una evolució profunda que té, com a principi i fi, Crist. De fet, representa una discontinuïtat clara en el que fa a la relació de l'Església amb el món contemporani, però, seguint la tradició eclesial, accentua la seva missió específica com a continuadora de la missió de Crist i de l'Esperit (*Ad gentes* 1-5). En aquest sentit els conceptes que semblen nous són tradicionals, com per exemple el de «sagrament de salvació», ja que situa l'Església en una perspectiva arrelada en la patristica i més religiosa que mundana, cosa que passa en canvi amb la «societat perfecta» que es divulgà a l'època barroca.

2. *El postconcili ha de culminar la transició iniciada pel Concili*: tant en relació amb la cultura moderna com amb l'estructura eclesial, i fer possible superar l'eclesiologia jurídica per una de comunió i alhora continuar aprofundint l'ecumenisme i el diàleg interreligiós.

3. *No hi ha pastoral sense objectius*: Rovira Beloso es mostra aquí conclusiu i pragmàtic en finalitzar així aquest llibre on es traspua amb tota la força la seva viva eclesiologia conciliar: «de cara al tercer mil-

23. Cf. aquesta proposta, a la nostra «Eclesiologia», 526 i *Hacia un ordo communionis primatus como primado diaconal*, dins A. SPADARO/C.M. GALLI (eds.), *La reforma y las reformas en la Iglesia*, ST, Santander 2016, ps. 319-333. 327.

Aquest postconcili renovat hauria d'estar molt atent a la iniciativa divina i tenir poca càrrega ideològica: en té prou amb: 1) la mentalitat del *crisocentrisme trinitari* que cerca *la salvació de tota la humanitat*, 2) la *sacramentalitat eclesial* i 3) el *coneixement cordial de la realitat social*.

lenni, el millor per al Vaticà II seria una nova etapa postconciliar que intentarà culminar les etapes inacabades de la transició. Aquest postconcili renovat hauria d'estar molt atent a la iniciativa divina i tenir poca càrrega ideològica: en té prou amb: 1) la mentalitat del *crisocentrisme trinitari* que cerca *la salvació de tota la humanitat*; 2) la *sacramentalitat eclesial*, i 3) el *coneixement cordial de la realitat social*. Heus ací els tres elements distintius de l'eclesiologia conciliar oferts per Rovira Beloso i propers a l'Església «en sortida» del papa Francesc!

Gràcies, Mn. Rovira, per aquesta preciosa síntesi eclesiològica tan viva del Concili Vaticà II que mostra «el gran potencial» que és en aquest tercer mil·lenni i que bé podríem qualificar com a Eclesiologia de l'Església «en sortida», seguint la preciosa proposta del Papa Francesc («*Evangelii gaudium*», 20-24), en la qual la teva Eclesiologia i la teva vida concreta troben tanta sintonia!